

Ab Igualada
en lo centeneri del Sant Cristó

Estimada de cor, noble Igualada,
la imatge de Jesús crucificat;
adorat a' son peus agenollada
al que la cels y la terra han adorat.

Arborava exa bandera immaculada
sobre lo riuorats del Bruch y Montserrat,
y ab l'esperit de nostra patria amada
diguera axi a' la pobre humanitat.

Miral es ton Esper, espota ingrata,
mes que la creu ta ingratitut lo mata:
pols de la terra, al riu del cel venen.

Fer de son cor, que enamorat te crida,
cor de ton cor y vida de ta vida,
que temerist es l'ànima del mor.

vijom Sant de 1890

Jacinto Verdagué

IGUALADA COM A PAISATGE LITERARI

ANTONI DALMAU I RIBALTA

Tots tenim al cap llibres que hem llegit, que ens han apassionat i que ja mai més no podem dissociar de la ciutat o del paisatge que va servir-los d'escenari.¹ Sense anar més lluny, i per començar sense moure'ns de la literatura catalana, ¿qui podria separar la plaça del Diamant del barri barceloní de Gràcia de la famosa novel·la de Mercè Rodoreda? ¿Qui podria imaginar-se la Mequinensa engolida pel riu sense pensar en el *Camí de sirga* de Jesús Moncada? ¿Qui podria configurar mentalment la Comarquinal de *Laura a la ciutat dels sants*, de Miquel Llor, sense recordar la boira humida de la ciutat de Vic? ¿I com podríem llegir alguns versos de Màrius Torres que parlen de *La ciutat llunyana* sense referir-los a la ciutat de Lleida? ¿O recórrer les terres de l'Ebre oblidant les proses de Sebastià Juan Arbó?

Hi ha molts llibres que no s'expliquen sense el paisatge que contenen, sense el marc físic que n'és directament protagonista o que, si més no, constitueix l'escenografia on s'encaixa la peripècia argumental. I hi ha moltes ciutats que han servit de marc literari a un escriptor inspirat perquè ens en pogués oferir un retrat precís, exacte, un retrat que ja ha quedat elevat a la categoria de tòpic en la nostra memòria, o perquè simplement aquest escriptor beneït per les muses hi fes córrer la seva fantasia fins acabar inventant tot un món que potser no

s'assembla gens ni mica al seu model original. Sigui cert o sigui fals, ¿què seria de Londres sense Dickens, de Dublín sense Joyce, d'Alexandria sense Durrell i Kavafis, de París sense Hugo i Balzac, de Lisboa sense Pessoa i Tabucchi, de Venècia sense Mann? La llista es faria interminable i, pel que ens interessa en aquest moment concret, tampoc no es tracta ara d'enfilar-se tan amunt. Tornem, doncs, a una escala infinitament més propera, a un paisatge més immediat, al marc físic que ajuda a configurar la nostra vida quotidiana.

Igualada, per exemple. ¿Quines pàgines literàries ha inspirat aquesta nostra ciutat, una ciutat que és inexistent per a la literatura universal però que és tan important en canvi per a nosaltres mateixos i per a bona part de la gent que estimem? ¿És possible que un indret més aviat adust i discret com ho és el nostre, tòpicament cèlebre per la seva laboriositat i el seu sentit tan pràctic de la vida, hagi pogut inspirar poetes i prosistes? A vegades estaríem temptats de respondre espontàniament que no, sobretot si ho comparem amb altres paisatges catalans com, per exemple, les terres gironines, sobre les quals s'ha publicat recentment un *Atlas literari* que, només per als dos últims dos segles, conté un miler llarg d'escriptors!² Però, fugint

1. Aquest article és la transcripció, anotada, de la conferència pronunciada al saló de sessions de l'ajuntament d'Igualada el dia 19 d'agost de 2003. L'autor vol agrair les aportacions i suggeriments rebuts de Maria Enrich, Marc Hervàs, M. Teresa Miret i Josep M. Solà.

2. *Atlas literari de les terres de Girona. Segles XIX i XX*. Editat per Narcís-Jordi Aragó i Mariàngela Vilallonga. Girona: Diputació de Girona, 2003. Una aproximació diferent però propera és la que ha fet, per al cas de la ciutat de Barcelona, Carles Carreras a *La Barcelona literària. Una introducció geogràfica*, Barcelona: Proa, 2003.

d'una comparació que ens és tan desfavorable, en realitat hem de respondre que a vegades sí, la veritat, encara que aquestes pàgines i aquests versos no s'hagin incorporat al referent dels lectors gaire més enllà dels nostres horitzons. Però val la pena seguir aquest rastre, per tènue que sigui, perquè uns quants autors remarcables de casa i de fora han escrit paraules que bé mereixen de perdurar i que han revestit els nostres carrers i les nostres cases d'aquella aura màgica i misteriosa que tan sovint confereix la lletra escrita.³

ENLLÀ DEL TEMPS

Ben lluny en el temps, per exemple. Si busquem en el **cançoner popular**, aquell que es remunta dins la boira d'uns quants segles endarrere, trobem el nom d'Igualada almenys en algunes cançons que ningú ja no canta ni recorda. La de la muller del tinent, per exemple, aquella que ens explica la història d'una minyona festejada per un militar que li diu:⁴

(...) *Minyona, si vols venir, si te'n vols venir a l'armada,
que te'n compraré un vestit del color que més t'agrada;
quan tu n'eixiràs al camp, a la mà duràs la palma;
tots los capitans diran: —Déu la guard, la gentil dama—.
—Só la muller d'un tinent i só filla d'Igualada—.*

3. Un primer, i excel·lent, assaig de descriure el paisatge literari d'Igualada va fer-se pel maig de 1998, mitjançant una exposició a la biblioteca de la Caixa de Pensions que es titulava "Igualada: imatges literàries" (a cura de M. Teresa Miret) i que recollia 23 fragments literaris acompanyats d'imatges fotogràfiques.

4. M. Milà i Fontanals, *Romancerillo catalán*. Citat a Antoni Pous, *Antologia de la poesia igualadina*, Igualada: CECI, 1963.

O la d'una altra minyona de qui coneixem fins i tot el nom, Felona, i el carrer on s'estava en aquell temps tan imprecís: el carrer de Santa Anna.⁵ Devia tractar-se sens dubte d'una minyona molt bonica, perquè la festejaven ni més ni menys que dotze fadrins que li feien enramades al balcó i li tocaven violins i guitarres. Però, com sol passar sovint en el cançoner popular, no sabem com s'acaba la història de Felona, perquè justament quan la noia es troba enraonant amb en Joan, "*al cantó de cal Novell*" [?], les campanes toquen a missa i ella se n'ha d'anar corrents, un pretext per abandonar pretendents que ha estat utilitzat molt sovint en les rondalles i les cançons populars.

IGUALADA EN UNA NOVEL·LA CERVANTINA

Fent un salt en el temps i en l'espai, des de l'anonimat de les cançons populars d'un segle desconegut fins a l'obra dels autors plenament reconeguts, ens plantem ara davant d'un nom de primeríssima línia, d'aquells que sí que són realment universals. Vet aquí que **Don Miguel de Cervantes** (1547-1616), l'autor immortal del *Quixot*, cita Igualada dues vegades en una de les seves cèlebres *Novelas ejemplares*, un conjunt de dotze novel·les curtes que Cervantes va publicar el 1613 amb l'afany que de totes elles se'n pogués extreure una "profitosa lliçó moral". La novel·la en qüestió es titula "Las dos doncellas" i la primera menció és aquesta:⁶

5. *Ibid.*

6. Miguel de Cervantes Saavedra, "Las dos doncellas", a *Novelas ejemplares* (1613). Ed. J.B. Avallé-Arce. Madrid: Castalia, 1985. Sobre aquesta menció d'Igualada a la novel·la, vegeu Antoni Carner, "Las dos doncellas en Igualada", a *Estampas igualadinas. Segunda serie*, Igualada: CECI, 1955, p. 3-5. Carner imagina el recorregut, donant-lo per cert: "*Por el camino real, cruzaron el Portal de N^a S^a de la Guía y embocaron la calle del Argent, donde se pararon en una posada, quizá el Hostal dels Tres Reis que entonces gozaba de merecida fama...*"

“(…) *Con esto, se dieron priesa [sic] a caminar sin perder jornada, y, sin acaescerles desmán o impedimento alguno, llegaron a dos leguas de un lugar que está nueve de Barcelona, que se llama Igualada*”.

Més endavant, en un altre moment es diu:

“(…) *Y, sin detenerse más, en poco espacio se pusieron en Igualada, donde supieron que las galeras el día antes habían llegado a Barcelona*”.

Potser tot plegat no arriba a ser gran cosa —de fet no podem pas dir que Igualada hi aparegui com a “paisatge literari”, encara que un dels episodis més suggestius de la novel·la se situa justament en un bosquet proper i en un hostal igualadí—, però és lògic demanar-se a què devem aquest honor. Cal pensar, sens dubte, que a la nostra condició de vila situada en el camí reial que unia Barcelona amb les terres de l'interior de la península, més encara si considerem que no feia pas gaire, l'estiu de 1610, Cervantes havia viatjat a Barcelona. És clar que aquesta no és l'única explicació possible, ja que hem trobat un treball molt recent d'una estudiosa americana on es diu:⁷ *“En camino a Barcelona se encuentran con la doble de Teodosia en un bosque cerca de Igualada, topónimo significativo por los múltiples paralelismos entre las dos mujeres establecidos en este episodio*”. Sembla una explicació força rebuscada, però vés a saber...

LA RENAIXENÇA

A continuació, el nostre recorregut pel paisatge literari d'Igualada ens obliga a fer un altre salt en la història i a atansar-nos a temps molt més recents. Parlem ara de la Renaixença, quan els autors d'aquest país retroben la seva pròpia

llengua i intenten bastir entre tots una literatura nacional. En aquest capítol tenim el goig d'esmentar un altre nom insigne, un poeta també immortal que, com cap altre del segle XIX, ens va deixar a tots els catalans una autèntica llengua literària. Parlo, és clar, de **Jacint Verdaguer**, que el Dijous Sant de 1890, amb motiu de les festes del tercer centenari del Sant Crist i mogut segurament per l'amistat que tenia amb un parell de sacerdots igualadins, va escriure un cèlebre sonet que va titular “A Igualada. En lo centenari del Sant Crist” i que comença dient:⁸

*Estima-la de cor, noble Igualada,
la imatge de Jesús crucificat;
adora'l a sos peus agenollada
al qui els cels i la terra han adorat.*

Al llarg del segle XX, aquest sonet ha estat, sens dubte, un poema realment popular entre els igualadins, que l'han tingut com una de les manifestacions preferides de la seva religiositat. I no cal dir que, darrere Verdaguer, dotzenes de poetes de la ciutat i de fora han cantat, amb més o menys encert i inspiració, el prodigi de la “suor de sang”. Sens dubte ens serà impossible de poder-los ressenyar ara i aquí...

Precisament un poeta igualadí molt influït per Verdaguer, **Jaume Boloix i Canela** (1866-1921) és el nom que ens pertoca d'esmentar tot seguit, ja que era coetani de l'autor de *L'Atlàntida* i, al costat de versos de temàtica diversa, va tenir una considerable producció poètica referida a la nostra ciutat. De caràcter patidor i un bon tros pessimista, Boloix i Canela va haver de marxar de jove d'Igualada, però n'estava molt enyorat i hi va mantenir sempre el contacte. Molts dels seus poemes, doncs, evoquen tradicions igualadines i sovint els publicava a la premsa local, de manera

7. Marsha Collins, “El poder del discurso confesional en las ‘Las dos doncellas’”, a *Cervantes, Bulletin of the Cervantes Society of America*, vol. 22:2, 2002.

8. Inclòs dins *Aires del Montseny* (1901), el darrer llibre que va publicar en vida.

que van esdevenir força populars entre els seus conciutadans. Avui, però, només n'hi ha dos que encara perviuen en la nostra memòria col·lectiva: l'un són els goigs de la Mare de Déu de la Pietat (“*Puix que sempre us ha invocada / nostre cor atribolat: / Compadiu-vos d'Igualada, / Verge de la Pietat*”...); l'altre és el sonet escrit el 1914 que porta per nom *La font de la Carota* i que s'acaba d'aquesta manera:⁹

*Igualada l'esborra de la llista
quan esmenta ses fonts dignes de nota;
i com són tants i tants qui no l'han vista
i no té per cantor ni una granota,
per això fa la cara tota trista
i li diuen la Font de la Carota.*

És ben cert que recordem aquest poema perquè evoca un racó humil d'Igualada que les obres recents al passeig de les Cabres han tret de la “solitud” de què parlava el poeta. Però, amb la mateixa nostàlgia, Boloix i Canela va cantar molts altres racons i “tresors igualadins”, com ell en deia, començant per exemple pel carrer mateix on va néixer:¹⁰

*Vila d'Igualada,
pàtria del meu cor,
cel de ma infantesa,
niu dels meus amors;
deixa'm fer memòria del carrer de casa,
deixa que te'n parli, del carrer del Clos.*

Per aquelles casualitats de la vida, resulta que el carrer del Clos és també el carrer d'un altre igualadí il·lustre, un dels més il·lustres de la nostra història propera. Parlo de **Joan Serra i Constansó** (1864-1924), un home de la mateixa època de Boloix i prou conegut per la seva con-

Cobertes del volum primer de les “Poesies” (1927) de Jaume Boloix i Canela i de la reedició (1978) de “Mig segle de vida igualadina” de Joan Serra i Constansó.

dició de polític republicà i ateneista. Escriptor de talent, ens ha deixat una obra titulada *Mig segle de vida igualadina* (1924) que sens dubte és una de les millors que s’han escrit sobre la nostra ciutat i que, en certa manera, és una versió més madura i més completa dels records que ja va esbossar en un llibret del mateix estil que, sota el títol de *Quan jo tenia vint anys*, havia publicat un any abans (1923). Serra va escriure amb bon humor que *Mig segle de vida igualadina* no era cap llibre d’història ni cap autobiografia, però en realitat era totes dues coses en una bona mesura i, sobretot, constitueix encara avui una esplèndida evocació de la vila de la infantesa de l’autor, escrita quan aquest ja ratllava la seixantena i se n’havia hagut d’anar també d’Igualada per raó de “*la lluita per les prosaiques mongetes*”, com ell mateix escrivia i com ha passat amb tants i tants conciutadans nostres, il·lustres o no.

Mig segle de vida igualadina és un llibre magníficament escrit, que ens descriu amb ironia i tendresa una colla de fets històrics i, millor encara, una colla d’indrets i de vivències d’una Igualada que certament ja ha passat a la història, però que se’ns ofereix amb una llum vivíssima i una força entrançable. I tant és així que es fa difícil de triarne un fragment sol. Posats a fer, tal volta un dels

9. Jaume Boloix i Canela, *Poesies*. Igualada: Nicolau Poncell, 1927. Volum II, p. 1914.

10. “El carrer del Clos”, *ibidem*, p. 11.

més tendres és el record inesborrable de la riera, marc d'un gran nombre de les aventures d'infant de Serra i Constansó:¹¹

“(...) L'Anoia m'atreia amb una força que no podia ni provava ja de resistir. Ella era la sola causa de les meves campanes. No calien mals companys, ni jocs de carrer, ni lliçons difícils per a allunyar-me de l'escola: n'hi havia prou amb l'atracció irresistible de la riera.

(...) Les granotes dels tolls em coneixien i em saludaven amb un rac-rac carinyós. M'encantaven les lleugeres corredisses dels cap-grossos. Els claps de boga, les selves de joncs i les gràcils canya-xiules em semblaven boscos espessos, i en endinsar-m'hi em creia un petit Stanley. Feia sonadors amb les puntes de les canyes tendres i bastons amb una trena de vímets. No inquietava els peixos i els donava les molles de pa que sempre duia a les butxaques. La riera em tenia corprès, i si la deixava un moment per anar a passar les rases, l'enyorava de seguida.”

Correran els anys, tanmateix, i la mirada adulta de Serra i Constansó veurà les coses d'un color ben diferent:

“(...) En tornar, al cap de temps, a la riera i veure, amb els ulls de la cara, aquells tolls infectes, aquelles brutícies dels tints i de les blanqueries, aquells vols de mosquits embafadors, aquell sòl de palets punxeguts o d'argiles relliscoses; en sentir aquelles pudors marejadores dels horts i dels rentadors, aquell cantar monòton dels grills i de les granotes, aquell soroll endormiscador del corrent; en palpar l'aspror de les seves canyes i de les seves argelagues, m'hauria estranyat d'haver estat tants anys un constant enamorat de la riera si no hi hagués vist encara aquella llibertat de jeure, de vagar, d'anar brut, de fer el badoc i de no pensar en res, que constituïa la seva principal atracció als ulls del meu esperit independent.”

11. Joan Serra i Constansó, *Mig segle de vida igualadina* (1924). Reed.: Igualada: Ateneu Igualadí, 1978.

I ja que parlem del món dels blanquers, potser no sigui sobrer ara de recordar l'altre pilar tradicional de la indústria igualadina, el tèxtil, per mitjà d'una cita que traurem d'una obra de **Jaume Serra i Iglesias** (1853-1935), que era contemporani i amic de Serra i Constansó, oficial major de l'Ajuntament i, també, l'única persona que en el seu temps coneixia una mica a fons la història de la seva ciutat. Serra Iglesias va deixar-nos el que ell en deia unes “narracions i quadrets de costums antics i moderns d'Igualada” i que va publicar l'any 1927 amb el títol *D'ahir i d'avui*. Com en el cas de la darrera obra que hem esmentat, tampoc no és aquest un llibre pròpiament literari, però hi trobem aquesta emotiva evocació de la Igualada teixidora, redactada originàriament força anys abans, el 1893:¹²

“(...) Ah! quan ple de patriòtica satisfacció contemplo les altes xemeneies que de dia en dia van aixecant-se en la ciutat i embadalit fixo l'esguard en les capricioses evolucions de la negra fumera que despedeixen. L'èxtasi s'apodera de mi, mon pensament va repassant la història de molts fabricants i, prenent forma les fantàstiques quimeres de ma exaltada imaginació, em sembla veure entre els núvols de fum una formosa Matrona representant Igualada que, amb un primitiu teler de fusta a un costat i una poderosa màquina de vapor a un altre, fa ofrena d'una corona de llor a un modest obrer, qui dirigeix l'esguard a unes lletres de foc que enllumenen l'espai i que combinades diuen: Labor prima virtus. L'emblema del nostre antic teixidor!”

Encara en el món de la indústria tèxtil, recordem-nos tot seguit d'un home de la generació següent, **Manuel Gomis** (1881-1963), un dentista de professió que va ser bibliotecari de l'Ateneu i que va escriure una bona colla d'obres de teatre molt representades en el primer terç del segle XX.

12. Jaume Serra i Iglesias, *D'ahir i d'avui*. El Vendrell: Impremta Ramon, 1927.

L'esmentem ara per un poema que es titula *La brusa blava*, que va ser publicat el 1905 i que en alguns dels seus fragments diu així:¹³

*Quan veureu que mon cor tot fred es pari
i junt ab mon respir fugi el desvari,
penseu que sobre meu hi haurà la mort;
vos prego no ploreu lo de la dalla,
tan sols vos pregaré que ma mortalla
sigui tota d'obrer, que és mon record.
Vestiu-me ab lo que jo tan temps guardava;
a dins la trobareu, que és brusa blava,
la roba que mes mans varen teixir;
de pols no n'hi ha pas, que reguardada
com joia vaig tenir sempre tancada
pel dia que, ja mort, vingués amb mi.*

(...)

*I quan per aquests carrers passi l'enterro
i ja toquin a morts batalls de ferro,
que hi toquin els telers arreu arreu:
toquin sens parar ells aleshores,
que corrin tremolant les llançadores,
que vagin espargint aquell xic-xec,
fins que tot lo meu cos dintre la fossa
lo tanqui l'ennegrída i freda llosa
pagant així a la mort el que li dec.*

Si prosseguim en el temps aquest rastre de la nostra poesia, arriba el torn ara a l'obra de **Mn. Josep Forn** (1886-1936), un excel·lent poeta que, seguint també el mestratge de Jacint Verdaguer, va cultivar fonamentalment la temàtica religiosa i historicista. Assassinat durant la guerra civil, d'ell són alguns poemes molt populars a la nostra ciutat, com l'himne *A Santa Maria d'Igualada* (1927) —“*Del poble igualadí / sou Vós l'estel del dia...*”—, les estrofes conegudes com *Adoració de les cinc llagues de Jesús crucificat* (1934) o el poema dedicat a Sant

13. Revista “El Ateneo”, 2 de gener de 1905. Reproduït a Antoni Pous (1963), *op. cit.*

Bartomeu, patró d'Igualada, que es titula *Primer donar la pell, com ell* i que diu així:¹⁴

*Des de l'alt mirador del vell retaule,
dolç i auster, senzill i noble,
ens adoctrina encara amb sa paraula
l'home de Déu,
sant Bartomeu, Patró del nostre poble.*

*Paraula feta gest i feta exemple
que l'ampla nau no fa estremir,
però penetra al cor de qui el contempla
amb ulls de cristià i d'igualadí.*

*Per ço, com la d'ahir,
la Igualada d'avui sabrà copsar-la
la paraula vivent del Sant Patró;
i n'entendrà la parla,
i sabrà recordar-ne la lliçó:*

*Primer donar la pell,
com ell,
que vendre's l'ànima!*

Tancarem aquest capítol amb una significativa veu forània però vinculada a la ciutat per raons conjugals, la de l'aleshores encara “*jove poeta i novel·lista*” **Xavier Benguerel** (1905-1990), que l'any 1930 va publicar al darrer número de la primera època de la *Revista d'Igualada* una bella *Oda minúscula a Igualada* de la qual reproduïm els primers i darrers versos:¹⁵

*Arribo als teus carrers on brunzen les abelles
de les màquines. Passa un aire olorós
de cuïro masegat entre les mans vermelles
d'anonimats treballadors,
de gent que viu arrecerada al Noia,*

14. Antoni Dalmau i Jover, *Auster, senzill i noble*. Mn. Josep Forn i Talló (1886-1936). Igualada: Priors del Sant Crist, 1987.

15. *Revista d'Igualada*, primera època, núm. 9, febrer de 1930.

*amb ritmes de motor a dins el pit,
amb un bleix de dolor i extremiments de joia
i amb un eixam d'estrelles cada nit.*

(...)

*Poble divers al guany de cada dia,
elaborant l'ahir per un demà creixent,
vigila ta creixença, puixant, Santa Maria,
el front al cel i el braç obert al vent.*

LA "CIUTAT MÍTICA" DE JOAN LLACUNA

Sense abandonar la veu dels poetes, convé ara que fem un pas endavant i cerquem les paraules d'una altra generació. I abans d'anar a parar a l'autor més significatiu, Joan Llacuna, no podem deixar de recordar que un altre gran poeta molt amic seu, el mallorquí **Bartomeu Rosselló-Pòrcel** (1913-1938), va pràcticament acabar els seus versos de la "Història del soldat" (1938) amb aquell tercet que diu:¹⁶

*Camins d'Igualada,
camins de Fraga,
les esperances!*

Es tracta d'una menció que intriga i sorprèn, però que, més enllà de la condició històrica de camí ral de la nostra ciutat, no té altra explicació que justament aquesta amistat dels dos poetes. Rosselló-Pòrcel va ser precisament el primer d'assenyalar la importància de l'aventura lírica de **Joan Llacuna** (1905-1974), el poeta igualadí que ara ens interessa vivament i que va merèixer d'un altre gran escriptor de la mateixa fornada, Salvador Espriu, unes paraules tan elogioses com aquestes: "Vet aquí un home que ens deixà, en una llengua quasi morta, unes paraules vives. Unes quantes paraules que han merescut durar".¹⁷

16. Bartomeu Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*. Barcelona: Edicions 62, 1991.

17. Pròleg a Joan Llacuna, *Aurora de l'Aragall* (1961). Barcelona: Edicions 62, 1983.

Llacuna, doncs, és una referència ineludible i, no sols per la qualitat intrínseca de la seva poesia, sinó perquè, en la lògica del recorregut que ens hem proposat de seguir, ens forneix un gran nombre de referències a la ciutat que el va veure néixer i que sempre va estimar profundament. Per fortuna, la memòria de l'autor de l'*Aurora de l'Aragall* es manté encara ben viva entre nosaltres i, no fa gaire, Jaume Farrés ens ha deixat a les pàgines d'internet un lloc web completíssim on, no sols trobem totes les referències necessàries a la seva biografia i a la seva obra, sinó també a les seves relacions personals i poètiques amb Igualada.¹⁸ En els seus poemes, doncs, sempre d'una exuberància lingüística esplendorosa, desfilen d'una manera o altra la placeta del Rei, el carrer de l'Alba, la capella de la Guia, la Rambla, el carrer del Vidre, Santa Maria, el carrer de l'Aragall —on ell va néixer i que ara porta el nom d'Antoni Franch, el guerriller del Bruc que havia nascut a la casa del costat, molts anys abans—, la Roixela i el Pi, el corredor de Gràcia, el pont de Vilanova, el Passeig, els porxos de les Peixateries, les voltes de la Plaça, el claustre de Sant Agustí, etc. etc. Ell mateix explicava aquest vincle estret amb la seva ciutat d'aquesta manera:¹⁹

"Jo crec que he estat predestinat pels déus —per sort o per dissort—, a ser el cantor d'Igualada. Una força misteriosa m'hi ha portat. Jo moltes vegades hauria volgut, ho confesso, fer una poesia diferent, en l'espai, s'entén. Però una força incontenible em torna i retorna a les coses d'Igualada. La veu dels meus avantpassats, potser. Els meus somnis d'infant. Ho confesso: he intentat fugir d'aquests cercles abassegadors. Inútil."

18. www.uoc.edu/lletra/noms/jllacuna/. Vegeu també: Maria Enrich, "Introducció a la poesia de Joan Llacuna", a *Miscellanea Aqualatensia/4*, Igualada: CECI, 1987, p. 219-244.

19. "Història de la meua poesia" (1961?). Recollit a Joan Llacuna, *Obra poètica* (a cura de Bernabé Dalmau). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977, p. 112.

Cobertes dels llibres “Aurora de l’Aragall” (1961) de Joan Llacuna i de “Tots els poemes” (1993) de Josep Romeu i Figueras.

És, doncs, aquesta impossibilitat la que ens ha permès alguns poemes memorables, com el que dedica a la plaça del Rei, la “*placeta perfumada / amb blaus de primavera!*” i presidida per Neptú, “*la plaça oviforme*” on el poeta jugava a boles enmig de l’aldarull de la brivalla. O com aquest altre, titulat “*Estem sols sobre crits de poetes*”:

*Des del Fort
fins al Pi,
arcs de Sant Martí!*

*—Vols de paons
pels carrerons
guarnits de boixos.*

*—Reietons moixos
pels vells racons.*

*—Ningú no sap la gràcia
del corredor de Gràcia.*

*A l’ombra la Verge m’espera
amb un ram d’olivera.*

*—Mentre tu giravoltes
el narcís de la glòria,*

*l’eco de la Patera
s’arrecera a les Voltes.*

*Galopen miralls damunt meu,
orenetes, oronells!
Contempla la pluja de neu
com ofega els clavells
més encesos, oronells, orenetes!*

*—No em deixa sentir el que em dius
l’espinguet de les trompetes.*

*—Els cargolins em prenen
l’olor dels tamarius.*

*—I els ravals, els revolts
del rec i les placetes,
la llum dels gira-sols.*

*—Estem sols
sobre crits de profetes.*

Darrere Joan Llacuna, i fins als nostres dies, molts altres poetes igualadins han dedicat alguns dels seus versos a la nostra ciutat. Per exemple, **Mn. Josep M. Borràs** (1907-1971), un home extravertit i amant de l’esport que va cultivar una poesia religiosa, moralitzant i popular. D’ell és un poema (“*Rambles*”) dedicat a l’ambient de la Rambla, del qual extraïem algunes quartetes:

*Rambles! Rambles! moltes Rambles
el diumenge cap al tard...
i en el pit de les parelles
un somni de flor de nard.*

*(...) I encara ningú sap per què camina,
prò és l’hora de la Rambla, tant se val!
és l’hora del vaivé i de la rutina
i ramblejant diu que no es fa cap mal.*

*I com un pèndul mig cansat, caminen
amb una flor que ja es marceix al trau*

*els joves i les noies que somriuen,
que els empaiten rialles de cel blau.*

Pel que fa als poetes igualadins vivents, prou nombrosos, permeteu-me que en citi només un, **Josep Romeu i Figueras** (1917).²⁰ És un home savi i un poeta que ja havia donat a conèixer una obra valuosa en la seva joventut i que després va emmudir, per raons estètiques i personals, durant una colla d'anys. Per fortuna, la darrera dècada ens ha restituit, no sols tota la poesia endarrerida de Romeu, sinó tot un cabal de versos nous que mostren una deu literària ben lluny d'estroncar-se. Cal dir de seguida que l'obra poètica de Romeu ha seguit viarany diversos i que el paisatge vital que el va veure néixer no hi ocupa pas un lloc remarcable. Per això he escollit un poema titulat justament "Igualada" que constitueix una certa excepció en aquesta trajectòria creativa i que, conjuntament amb uns versos dedicats a la Segarra, Cabrera d'Igualada i Òdena, formen un petit recull agrupat el 1947 sota el títol de "Camins". El poema que ens interessa ara, en paraules de Maria Enrich,²¹ "és la visió retrospectiva del passat personal d'un home adult, d'un home que assumint els seus orígens, ha cremat ja una primera etapa de la seva vida i que entra en la maduresa". Heus aquí la part substancial del poema, dedicat a J.V. Foix:²²

20. L'any 2000, els assistents a les sessions del grup igualadí de "Poesia Viva" van elegir els que consideraven els vint millors poetes igualadins del segle XX, deu de difunts i deu de vivents. Els primers escollits foren Jaume Boloix i Canela, Josep M. Borràs i Codina, Teresa Castellà i Valls, Ignasi Castellort i Miralda, Ramon Castellort i Miralda, M. Teresa Fabregat i Gelabert, Josep Forn i Talló, Manuel Gomis i Sentís, Joan Llacuna i Carbonell i Miquel Solà i Dalmau. Pel que fa als aleshores vivents, foren escollits Antoni Canals i Enrich, Antoni Dalmau i Jover, Lurdes Estruch i Vives, Ernest Farrés i Junyent, Josep Ferrer i Bujons, Antoni Prat i Gelabert, Lleonard del Rio i Campmajó, Josep Romeu i Figueras, Josep Rossell i Farré i Montserrat Segués i Susanna.

21. Maria Enrich, *Josep Romeu i Figueras: l'intel·lectual i el poeta*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 106.

22. Josep Romeu i Figueras, *Tots els poemes*. Barcelona: Columna, 1993, p. 82-83.

*Sé l'enyor, l'ample enyor dels camins,
la incertesa de vagues dreceres,
quan les albes s'ofrenen brillants
i porugues i lleus, renovades,
i clarors són un verge tribut
redreçat sobre terres dormides;
quan s'enduen la tarda ponents
plens de sang i les llums insisteixen;
quan migdies ardents ceguen l'ull
i les coses de foc esdevenen;
quan les nits fan esquiu el sender,
la humitat confontent-se amb la fosca.
I n'he vist com un braç amical
que m'han dut on l'amor m'esperava;
o d'errívols i arters, plens d'engany,
conduint a destins de paüra.*

(...)

*Però cap n'he fressat tan secret
com aquells que el silenci acompanyen
en la terra que greu m'ha acollit
amb un gest com de mare ferrenya:
camins meus, innombrables i esquerps,
tan solcats de roderes profundes!*

També alguns pocs poetes contemporanis no igualadins han pres el nostre paisatge domèstic com a marc de la seva producció lírica. Podríem representar-los en la persona i l'obra de **Mn. Climent Forner** (1927), que el 1984 va escriure una *Oda a la ciutat d'Igualada* integrada per trenta quartetes, la darrera de les quals és aquesta:²³

*Si fores viva imatge del poble català;
si fins ara, Igualada, inigualada fores,
sigues inigualable i, mirant sempre enllà,
llança't a la conquesta de totes les aurores.*

23. Climent Forner i Escobet, *Oda a la ciutat d'Igualada*. Igualada: Ajuntament, 1986.

EL PAISATGE, TAN ERM, DE LA PROSA

Fins aquí la veu dels poetes. I els prosistes? Dissortadament, hem de reconèixer que Igualada ha inspirat molt poca literatura en prosa i, en els temps més recents, més enllà d'alguns llibres de records i memòries que ara passarem de llarg —de Ramon Solsona i Cardona (1877-1961) a Joan Ferrer i Farriol (1896-1978)—, no ens serà possible de referir gaires títols. D'entre tots ells, sens dubte és imprescindible recordar les paraules que **Josep Pla** va dedicar a la nostra ciutat en la seva coneguda *Guia de Catalunya*, publicada en català el 1971. La veritat és que aquest text ens deixa força decebut, perquè es limita a presentar una breu síntesi de la nostra història explicada amb l'amenitat i la claredat que són distintives de l'autor. Posats a buscar-hi algun accent més personal, ens haurem d'accontentar amb alguna frase amable, més de compliment que altra cosa, com quan diu que "Igualada és una població molt agradable" o quan afegeix que "és una ciutat industriosa, treballadora, urbanitzada, moderna i simpàtica". Tots són adjectius falaguers, no cal dir-ho, però ens hauria agradat merèixer alguna cosa més del primer prosista català...

Més agut i més proper va ser, dos anys més tard, l'escriptor lleidatà **Josep Vallverdú**, quan va referir-se a Igualada dins el context d'una sèrie de llibres que, sota el títol comú de *Catalunya Visió*, resseguien totes les comarques de Catalunya amb imatges del fotògraf Ton Sirera. Només fa trenta anys d'aquest llibre, i fixeu-vos quina Igualada ens mostra quan comenta una escena de carrer:²⁴

"(...) Entorn de la basilica tot és mercat. Es tracta d'un temple parroquial, no pas dels que tenen, pel sol fet d'estar dins el clos antic de la ciutat, un

24. Josep Vallverdú / Ton Sirera, *Catalunya Visió 9. Anoia, Alt Penedès, Garraf*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1973, p. 74.

mercat a la vora. No. A Igualada, tots els carrerons i les placetes veïnes de l'església parroquial, l'envolten, els dissabtes, en un guirigall mercadà. (...) La fornícula que protegeix en part la parada de la venedora [de la fotografia] ostenta el record en pedra i temple de la Font Vella. Quina persistència a retre el culte a l'aigua! És, evidentment, el record del difícil aprofitament de l'element líquid, que ha estat una tradició d'esforços igualadins (...). Superant la xerrameca femenina, arriba, de tant en tant, com el doll d'un aixeta amb ranera, la veu d'un gitano que, en una menuda parada, té la gosadia d'intentar de vendre objectes de cuir a Igualada..."

Encara més ençà, recordem també ara mateix l'evocació de la festa dels Reis que **Carles M. Balsells** (1943) va publicar el 1994 amb el títol *Aquesta nit, Igualada: la caravana dels somnis* i amb fotografies de Santi Carbonell.²⁵ Retindrem d'aquest llibre les paraules que evoquen un moment màgic d'una festa tan singular com la nostra nit de Reis:²⁶

"(...) L'estrella marca el pas, més aviat lent, de la caravana. La caravana dels somnis que avança a poc a poc, amb una lentitud que la fa, potser, més esperada encara. A cada pas, l'estrella es fa, per a molts, una mica més perceptible. Sempre concentra totes les mirades. És el punt de referència de la gentada que omple a vessar els carrers, els balcons, les finestres. (...) Aquest moment, exactament aquest moment de l'espera al carrer, és l'hora del calfred més profund d'aquest vespre per a molta gent d'aquest poble. És l'instant (...) que a molts se'ls fa un nus a la gola, i hi ha en molts ulls una lluita interior, íntima, perquè no s'escapi cap llàgrima. Els infants,

25. Esmentem també els comentaris amb què Toni Cortès (1971) acompanyava les espectaculars fotografies de Josep Bou en el llibre *Igualada*, publicat el 1997.

26. Igualada: Comissió de la Cavalcada de Reis, 1994. Carles M. Balsells ha publicat també tres llibres més que apleguen articles seus apareguts a la premsa local i que recullen batecs molts diversos de la vida igualadina.

per sort, miren els puntets resplendents de l'estrella que s'acosta, que es va acostant, lluny d'aquests sentiments que potser només tenen els grans."

En el terreny més estricte de la narrativa, podem únicament retenir dues novel·les que situen la seva acció a la nostra ciutat, curiosament totes dues en el món de la indústria de la pell. La primera porta per títol *Aigua tèrbola* i situa la seva acció en una imaginària Aiguadal que de seguida delata Igualada. Va ser escrita el 1967 per **Concepció G[onzález] Maluquer** (1918), una autora originària del Pallars que, després d'haver publicat tres novel·les i diversos poemaris prou valuosos, va decidir deixar d'escriure arran de la mort de la seva filla. *Aigua tèrbola* és una novel·la que situa l'acció entre 1950 i 1960 i que gira al voltant d'una família de blanquers. Com a contrapunt, hi apareix una noia alemanya, Grettel, que, com diu Maria Barbal, "*representarà la mirada neta i lliure*" en una trama argumental que és, de fet, "*un retrat de la societat de l'època, sobretot d'una determinada classe adinerada i políticament mesella*".²⁷ Massa influïda potser per la novel·la psicologista de l'època, *Aigua tèrbola* té per als igualadins l'interès afegit d'una realitat industrial que ens és tan pròpia i que hi és descrita amb prou coneixement de causa, per bé que no pas d'una manera precisament amable, almenys en alguns dels seus protagonistes.

No m'estendré gaire en la segona novel·la, **Capsa de records** (1995), perquè és obra meua i resultaria molt poc elegant de valorar-la. Diré només que relata la trajectòria vital de Genís Sabater i Biosca, àlies Feiner, un industrial ambiciós i tenaç que neix pràcticament amb el segle XX, que viu a la ciutat d'Anglada i que, al llarg dels anys, aconseguirà d'alçar la fàbrica més important del país en el ram de la pell. La novel·la vol combinar la peripècia biogràfica del protagonista i la

27. Maria Barbal, "Concepció G. Maluquer, creadora en silenci", a *Serra d'Or*, núm. 517, gener de 2003.

Cobertes dels llibres "Aquesta nit, Igualada" (1994) de Carles M. Balsells i "Capsa de records" (1995) d'Antoni Dalmau i Ribalta.

descripció del món dels blanquers amb la crònica de l'evolució del país al llarg d'una vuitantena d'anys, fins a la recuperació de la democràcia. Puc dir, això sí, que la voluntat descriptiva d'un paisatge igualadí hi és expressa en tot moment, des de la ressenya de diversos fets històrics més o menys coneguts fins a un marc físic que es pot identificar perfectament amb els carrers i els edificis mateixos de la ciutat.²⁸

Acabarem aquest recorregut amb un breu esment a la prosa dramàtica, que certament tampoc no ha donat gaires fruits de temàtica igualadina. El cas més curiós és el d'una obra de joventut d'**Adrià Gual** (1872-1943), fundador de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic i un dels noms cabdals en el teatre català i europeu del tombant dels segles XIX i XX. Resulta que, a finals de 1897, va escriure un drama fonamental en la seva exploració del simbolisme dramàtic, molt influïda per l'escriptor belga Maurice Maeterlinck. L'obra es titula *Silenci* i, sorprenentment, situa la seva acció en un "*menjador menestral d'Igualada*".²⁹ Una de les protagonistes, Narcisa, és una "*dona d'Igualada, veïna servicial,*

28. Antoni Dalmau i Ribalta, *Capsa de records*. Barcelona: Columna, 1995.

29. Adrià Gual, *Silenci, drama de món en dos actes*. Barcelona: Llibreria d'Àlvar Verdaguier, 1898.

d'aquelles que gosen sols en pensar que fan bon servei a un altre". No hi ha cap més altra menció de la nostra ciutat en l'obra i és difícil de saber els motius d'aquesta localització. El més probable és que Adrià Gual tingués algun amic igualadí o que prengués Igualada simplement com a prototipus de ciutat mitjana de la Catalunya interior.

Salvat aquest cas força curiós, ens referirem finalment a dues altres obres de teatre, molt allunyades en el temps però dedicades totes dues a fets singulars de la nostra història i escrites amb una evident voluntat moralitzadora. La primera és *El sometent d'Igualada*, un drama en tres actes escrit el 1908 —és a dir, en el marc de la celebració del centenari dels fets del Bruc— per **Ramon Pàmies**, el mateix autor d'un dels *Pastorets* més populars de la tradició catalana, *L'estel de Natzaret* (1907). En aquest cas, *El sometent d'Igualada* narra la reacció diversa dels vilatans davant la proximitat de l'exèrcit francès i, finalment, la gesta del poble armat que, sota les ordres d'Antoni Franch i arborant la bandera del Sant Crist, sortirà vencedor dels invasors als colls del Bruc.³⁰

La segona i darrera obra és molt més recent i va ser el penúltim fruit literari d'un escriptor igualadí, publicista, biògraf i autor d'una nombrosa obra poètica, avui encara força dispersa, el meu pare **Antoni Dalmau i Jover** (1916-2001). El seu text dramàtic es titula *La vila que s'esberla* (2000) i se situa en l'ambient de la Igualada de finals del segle XVI, concretament els anys 1589 —l'any fatídic de la pesta bubònica— i 1590 —l'any del prodigi de la Suor de Sang del Sant Crist. Els principals protagonistes són personatges reals, en aquest cas al servei d'una obra que vol reconstruir la Igualada de l'època i enaltir el fet religiós més

30. Ramon Pàmies, *El sometent d'Igualada* ("drama en tres actes, cinch quadros y en vers"). Barcelona: Biblioteca L'Escon, 1910.

31. Antoni Dalmau i Jover, *La vila que s'esberla* (peça teatral en tres actes i un epíleg). Igualada: CECI, 2000. Col.lecció Flor de Neu, 4.

Cobertes dels llibres "Silenci" (1898) d'Adrià Gual i "La vila que s'esberla" (2000) d'Antoni Dalmau i Jover.

sobresortint de la història de la ciutat.³¹

EPÍLEG

I això és tot. Arribats al terme del nostre trajecte, no resta cap altra opció que constatar que el paisatge literari d'Igualada és un paisatge més aviat erm, eixarreït. Potser no ha tingut els cantors que mereixia, potser el marc geogràfic, la història o la vida quotidiana de la ciutat no han tingut prou força per atreure els escriptors, per inspirar-los paraules duradores. És probable, també, que ens hagin mancat fills i filles que hagin passat a la història gran de la literatura, i això ens ha privat de l'oportunitat de veure'ns retratats en l'excel·lència de la seva prosa o de la seva poesia.

Sigui com sigui, més enllà de l'eixutesa d'aquest paisatge, no hauríem d'oblidar totes les paraules que hem esmentat, ni tampoc d'altres que forçosament hem hagut de guardar dins el calaix de la nostra recerca. I no hauríem d'oblidar-les perquè elles ens han ajudat a poder-nos reconèixer, a nodrir la nostra identitat d'ahir i d'avui mateix, a ser una mica com hem estat en el passat més remot i qui sap si com som en el nostre present més palpitant. Per això, per la vàlua i per la màgia d'uns mots que cal que conservem a la nostra memòria, valia la pena de resseguir un paisatge que, més ric o més pobre,

ANTONI DALMAU I RIBALTA (Igalada, 1951) és escriptor. Fundador i director de la *Revista d'Igalada*, ha publicat llibres d'assaig i d'història, una guia de viatge i diverses novel·les, una de les quals, *Capsa de records* (1995), situa la seva acció a la ciutat d'Igalada. La seva darrera novel·la és *Primavera d'hivern* (de propera aparició). Col·labora regularment en diversos mitjans de comunicació.